

Народний Секретаріат Білоруської республіки були переконані в тому, що призначення українських комісарів в білоруські повіти є явищем тимчасовим і ніяким чином не може розглядатися як акт захоплення білоруської землі і приєднання її до України [7, арк.2-3]. Відносно спірних територій, про які йшлося, то це частини Новгород-Сіверського і Городнянського повітів Чернігівської губернії, південні волості Мозирського і Пінського повітів Мінської губернії, частини Пружанського, Кобринського і Брест-Литовського повітів Гродненської губернії.

Під час переговорів українського уряду з Радянською Росією Україна зайняла жорстку позицію щодо повітів губерній, суміжних з нею держав, які мають належати саме їй, включаючи: ...Мінської губернії – Пінський та Мозирський з частиною Річицького; Могильовської – частину Гомельського; Гродненської – Берестейський, Кобринський, частини Пружанського та Більського [8, арк. 40].

В архівних фондах збереглися схематичні описи кордонів Білорусі, складені групою членів Ради і Народного Секретаріату (до складу якої входили такі відомі діячі білоруського національного руху, як Я. Воронко, В. Захарко, А. Цвікевич, Я. Серeda. Дані кордони практично співпадають з кордонами, запропонованими професором Ю. Карським в його праці «Этнографическая карта белорусского племени», а також з німецькими картами, що з'явилися в Мінську в березні 1918 р. Розпочинаючись біля перетину р. Десни з кордоном Чернігівської губернії, кордон Білорусі спускається по Десні, повертаючи на захід і відсікаючи північну частину Чернігівської губернії, йде до р. Дніпро нижче впадіння р.Сож, біля села Любеч і Лушиво; по Дніпру кордон простягається до межі Київської губернії, проходячи по ній, досягаючи кордону Волинської губернії, йдучи по цьому кордону до зіткнення з кордоном Гродненської губернії і по кордону цієї губернії доходить до м. Влодава – пункту перетину кордонів Білорусі, Польщі та України [3, 110].

Наприкінці 1918 р. за пропозицією комісії, утвореної Північно-Західною обласною партійною конференцією, пропонувалось чотири повіти Чернігівської губернії: Суразький, Мглинський, Стародубський, Новозибківський включити до складу Радянської Білорусії.

Підводячи підсумки, можемо констатувати, що становлення українсько-білоруських стосунків у 1918 р. відбувалося на тлі несприятливої зовнішньополітичної ситуації в Європі і внутрішньополітичної в обох республіках, що не дозволило їм відстояти й зберегти свою незалежність та врегулювати питання міждержавних кордонів.

Посилання

1. Архіви Беларускай Народнай Рэспублікі: В 2-х тт. – Т. 1. – Вільня – Нью-Ёрк – Менск-Прага, 1998. – 1080 с.
2. Канчер Е. Белорусский вопрос. Сборник статей. – Петроград, 1919. – 132 с.

3. Мазец В. Межы БНР // Спадчына. – 1993. – № 2. – С.110.
4. Национальный архив Республики Беларусь, ф. 325, оп. 1, спр. 10, 268 арк.
5. Павлова Т. К вопросу о границах БНР // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 1991. – №1. – С. 77.
6. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО), ф. 3766, оп. 1, спр. 139, 43 арк.
7. ЦДАВО, ф. 3766, оп. 1, спр. 68, 14 арк.
8. ЦДАВО, ф. 3766, оп. 1, спр. 187, 57 арк.
9. ЦДАВО, ф. 3766, оп. 1, спр. 188, 74 арк.

Мартыненко В.В. Чернигово-гомельское пограничье в контексте белорусско-украинских территориальных противоречий 1918 г.

Статья посвящена налаживанию белорусско-украинских отношений 1918 г., проблемам урегулирования межгосударственных территориальных противоречий. В их контексте выделены модели развития ситуации, связанные с чернигово-гомельским пограничьем.

Ключевые слова: Брестский мир, Уставные грамоты, Белорусская Народная Республика, территория, границы, Черниговщина, Гомель.

Martynenko V.V. Chernihiv-Homel frontier in the context of Ukrainian-Byelorussian territorial conflicts in 1918

The article is devoted to the composing of the Ukrainian-Byelorussian relations in 1918, to the problems of settlement of the interstate contradictions. In the context of this item that was mentioned before, the models of development of the situation were distinguished, that concerned the Chernihiv-Homel border line.

Key words: The Brest compromise, charters, Byelorussian People's Republic, territory, borders, Chernihiv, Homel.

15.03.2013 р.

УДК 94(477.51)«1919»

О.О. Лейберов

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ БІЛЬШОВИЦЬКОГО РЕЖИМУ НА ЧЕРНІГІВщині у 1919 році: ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджується питання становлення та функціонування радянської влади на Чернігівщині у 1919 році. Автор розкриває та аналізує головні політичні причини слабкості влади більшовиків.

Ключові слова: Чернігівська губернія, радянська влада, більшовики

Останнім часом у вітчизняній історичній науці помітно активізувався інтерес до подій часів національно-визвольної революції 1917-1921 рр. Особливий інтерес для дослідників представляє вивчення подій регіональної історії, які є складовою частиною загальних історичних процесів, що були характерними для країни в цілому. Дослідження цього історичного напрямку дає можливість науковцям розібратися у місцевих, локальних особливостях тих

чи інших процесів та подій, дозволяє з'ясувати спільне і відмінне, простежити історичні закономірності, встановити причинно-наслідкові зв'язки, точніше розібратися в суті проблеми та зробити конкретні та об'єктивні висновки. Не останнє місце у вирі революційних подій займала Чернігівська губернія.

На жаль, радянська історіографія проблеми, яка нараховує десятки досліджень та наукових розвідок, не відзначається історичною об'єктивністю [1; 2; 3; 4; 5; 10; 11]. Прагнення представити більшовиків як єдину політичну силу, що презентувала інтереси широких верств населення країни, та показати діяльність представників інших політичних течій, як «націоналістичну» та «антинародну», було характерним для всіх досліджень даного періоду. Навіть збірники документів, що видавалися у радянські часи, відзначалися тенденційним доббором матеріалів, ідеологічною упередженістю та відсутністю історичної об'єктивності [7, 14]. Наукові дослідження останніх років вигідно вирізняються від своїх попередників концептуальною новизною, залученням нових документів, насиченістю фактами та їх новим трактуванням. Революційні події 1917-1921 рр. були об'єктом вивчення таких дослідників, як А. Грищенко, В. Верстюка, В. Солдатенка, Я. Малика [6; 8; 9]. Однак, незважаючи на всі успіхи вітчизняної історіографії, і до сьогодні не існує наукової роботи, яка б узагальнювала та максимально об'єктивно висвітлювала регіональну історію Чернігівщини періоду визвольної революції.

Метою нашої роботи є дослідження на основі широкого кола архівних матеріалів політичних причин, що не дозволили більшовикам утвердити свою владу у Чернігівській губернії в січні-вересні 1919 року.

Російські та українські більшовики відводили Україні величезне місце у своїх стратегічних планах. Вони розглядали її як важливу економічну, сировинну та продовольчу базу, розраховували на підтримку численного українського населення, в першу чергу, міського пролетаріату та селянства. Крім того, Україна повинна була стати важливим стратегічним плацдармом для подальшого поширення радянської влади на Крим, Донщину, Кубань і далі – на Північний Кавказ. Не останнє місце у планах більшовиків належало Чернігівщині. Це засвідчує той факт, що вже на початку січня, одразу після повалення режиму Директорії та проголошення радянської влади, центральне та місцеве керівництво більшовицької партії розпочало активну роботу з упровадження в життя практики радянського будівництва. У своєму докладі на ім'я голови Тимчасового робітничо-селянського уряду України губернський уповноважений Чайковський повідомляв: «Чернігівщина у теперішній час являє собою доволі значну частину нашої території, звільненої від буржуазної влади; 11 повітів повністю відвойовані нашими військами у петлюрівців. Сильна, розвинена промисловість – суконна, пенько-прядильна, цукрова, лісна, паперова, шкіряна, сірникова, багаті хлібом

південні повіти – все це за наявності доволі значних запасів сировини та готової продукції дає можливість добувати з цієї губернії велику кількість товарів для обміну з Росією та Білоруссю... задовольняти потреби постачання Червоної армії хлібом та іншими продуктами, взуттям та одягом, для задоволення нарешті потреб інших губерній нашої Республіки» [13, ф. 1, оп. 20, спр. 21, арк. 55]. Але, незважаючи на всі намагання закріпитися на Чернігівщині та перетворити її на потужну економічну базу нової влади, більшовикам це зробити не вдалося. Головними причинами цієї невдачі радянська історіографія називала наступ білогвардійських військ генерала А. Денікіна та активну діяльність «внутрішньої контрреволюції». Та, на нашу думку, існував ще ряд суттєвих об'єктивних та суб'єктивних причин та факторів соціально-економічного та політичного характеру, які сприяли слабкості комуністичного режиму та врешті-решт призвели до падіння більшовицької влади в губернії.

У кінці червня було ухвалено так звану «московську директиву», у якій голова Збройних сил Півдня Росії оголошував початок походу на Москву. Генералу Май-Маєвському наказувалося наступати на Москву в напрямку Курськ, Орел, Тула, вийти на лінію Дніпра та Десни і зайняти Київ. У результаті цього наступу територія губернії була повністю зайнята білогвардійськими військами восени 1919 року. Однак білогвардійська окупація стала, швидше, наслідком слабкості більшовицької влади на Чернігівщині та Україні в цілому.

Іншою причиною була так звана «внутрішня контрреволюція», під якою радянська історіографія розуміла всі прояви антирадянської боротьби місцевого населення, але в першу чергу – селянські повстання та діяльність численних загонів «отаманів». Дійсно, масштаби цих явищ на Чернігівщині були вражаючими. У лютому місяці в Козелецькому повіті діяли банди отамана Зеленого, але основна хвиля селянських виступів припадає на червень-серпень, коли була зафіксована діяльність банди Федоровича (колишнього поміщика) в районі сіл Крути та Прохори [13, ф. 1, оп. 20, спр. 16, арк. 44], розкрито та ліквідовано Чернігівською губернською надзвичайною комісією «білогвардійсько-куркульську змову колишніх офіцерів, попів та куркулів на чолі з колишнім студентом-медиком Карлом Лайкс-Шантелем». Осередки цієї організації були викриті в 15 селах Чернігівського та Городнянського повітів [13, ф. 1, оп. 20, спр. 75, арк. 39.]. У цей же час із Борзни повідомляли, що «поблизу міста з'явилася банда, що займається грабунками та вбивствами» [13, ф. 1, оп. 20, спр. 44, арк. 26]. У м. Ічня в липні за зв'язок із повстанцями був заарештований міський виконком у повному складі. Приводом до цього було те, що «під час куркульських повстань, що відбувалися там неодноразово, члени виконкому не переслідувалися кулаками і за всіма даними були в зв'язку з бандою Ангела» [13, ф. 1, оп. 20, спр. 72, арк. 30]. Часто ці повстання

відбувалися не лише під соціальними та політичними гаслами, а й національними та релігійними («Церкви перетворюють у театри», «Ми за Ради, але без жидів та комуністів», «Геть жидів та жидівських наймитів») [13, ф. 1, оп. 20, спр. 44, арк. 18].

Одним із найголовніших завдань нової влади стало формування органів місцевого управління та налагодження їхньої ефективної роботи. У Чернігові було створено губвиконком, якому підлягали всі повітові виконкоми, а тим, у свою чергу, – волосні. У містах та містечках влада належала міським та містечковим виконкомом, а в селах – сільвиконкомом та комітетам бідняків. Така «вертикаль влади», запозичена із сусідньої Росії, не враховувала національних особливостей українського суспільства. Саме тому вона не дала швидких та позитивних результатів, на що сподівалися більшовики.

Не вдалося губернському та повітовими казначействами стабілізувати фінансову ситуацію та налагодити грошовий обіг. З обігу вилучалися грошові знаки колишньої Російської імперії та Тимчасового уряду, а також карбованці та гривні Української Народної Республіки. Вони замінювалися на радянські гроші, які користувались у населення меншою довірою і тому погано приймалися під час розрахунків. «Населення зовсім не бажає приймати грошей по 50 крб., гривні ж беруть не дуже охоче, вимагають царських грошей або керенок» [12, ф. 1092, оп. 2, спр. 4, арк. 258 зв.]. Період більшовицького правління позначився черговим заростанням цін на сільськогосподарську продукцію і продукти харчування. Це було викликано не лише політичною нестабільністю, а й масовим вивозом хліба та готової продукції до великоруських губерній, установленням твердих цін на продукти та заборонаю вільної торгівлі. Ці необмірковані кроки політики «військового комунізму» призвели до появи чорного ринку та розквіту спекуляції.

Найгострішим залишалося питання дисципліни у військових частинах, що розміщувалися на території губернії. Як свідчать архівні документи, найбільшу небезпеку для місцевих більшовиків Чернігівщини становили саме загони Червоної Армії. У донесеннях із міст керівництво практично всіх повітів повідомляє про негідну поведінку червоноармійців: «Відпускні червоноармійці 4-го радянського полку вчинили дебош в Корюківці... констатуємо, що відпускні червоноармійці Таращанського та Богунського полків, повертаючись додому, чинять неподобства. Губвиконком Чернігівщини просить прийняти відповідні заходи» [13, ф. 1, оп. 20, спр. 75, арк. 10]. У Конотопі кавалерійські частини захопили волосний виконком, «забрали печатку та гроші, кричали «смерть комуністам». Новгород-Сіверський повітовий партійний комітет навіть був змушений зібратися на спеціальне засідання для того, щоб розглянути ситуацію, яка склалася в повіті після прибуття суди запасних кавалерійських частин Червоної Армії. Го-

лова паркому Ромченко заявляв, що «...кавалеристи ведуть себе зухвало відносно влади та комуністичної партії: Ці червоноармійські частини неодноразово заявляли, що вони ще почистять усіх...». Продовжуючи думку попереднього доповідача, член паркому Душин застерігав: «Кавалеристи не розуміють ідей та завдань революційної боротьби, прибуваючи сюди, вони починають зривати червоноармійські значки та ведуть себе темно... ця маса налаштована зовсім не революційно. Серед червоноармійців помітне таке явище, як антисемітизм» [13, ф. 1, оп. 20, спр. 74, арк. 56 зв.]. У Ніжині бійці загону ім. Крапив'янського самочинно оголосили «безжальний червоний терор» та вдалися до масових обшуків для з'ясування підозрілих осіб, щоб накласти на них контрибуцію. Місцева влада була змушена звернутися до командування 3-ї стрілецької дивізії з проханням роззброїти «червоних партизан», що і було зроблено.

Ще однією з причин невдоволення червоноармійських частин, що формувалися із місцевого населення, були часті та масові мобілізаційні кампанії нової влади. Перед сільським господарством Чернігівщини, що сильно постраждало від мобілізації в роки Першої світової війни, постала перспектива залишитися взагалі без робочих рук. За сім місяців панування більшовиків до лав Червоної Армії було мобілізовано понад 33 тис. осіб, але, як свідчать донесення з місць, ця кількість була досягнута за рахунок «облав по місту» та інших примусових заходів влади. Не меншою була кількість людей, що дезертирували з військових частин. Так, на серпень 1919 року Чернігівщина посідала перше місце за кількістю дезертирів по всій Україні: 6079 чоловік, тобто 18 % від усієї кількості мобілізованих. Ситуація загострилася настільки, що довелося задіяти загороджувальні загони. Вони були виділені з частин діючої армії і виступили на лінію Ніжин – Крути – Бахмач – Ічня. Було видано наказ, за яким уся відповідальність за укриття дезертирів покладалася на голів виконкомів та комбідів. Як пізніше відмічалось, «цей прийом загалом дав задовільні результати» [13, ф. 1, оп. 20, спр. 21, арк. 56 зв.].

Ще одним напрямом у роботі більшовиків стало формування та забезпечення кадрами новостворених установ виконавчої влади. Старі органи влади, що були організовані постановами уряду УНР, були ліквідовані, а замість них були створені нові, «що відповідали духу революції». Намагаючись не допустити до влади «націоналістів», «петлюрівців» та «буржуазно-куркульський елемент», усіх службовців зобов'язали надати рекомендації від 2-х членів партії, що підтверджували благонадійність особи, в іншому разі їм загрожувало звільнення. Таким чином з установ були звільнені всі «підозрілі» та «ворожі радянській владі елементи». Результатом цього не до кінця обміркованого кроку стала проблема кадрового та професійного дефіциту. Навіть губернсь-

кий уповноважений Чайковський був змушений заявити, що «губернія практично не має робітників». Нові службовці, що прийшли на зміну звільненим, не змогли повністю замінити останніх. Професійну некомпетентність нових управлінців відмічали практично всі. Так, члена Глухівського повітового комітету Протасевича виключили з партії та звільнили з роботи «за здирництво, грабунок та крадіжку чужого майна» [13, ф. 1, оп. 20, спр. 75, арк. 37], а його колегу по роботі Пастушенка – «за бюрократизм» [13, ф. 1, оп. 20, спр. 72, арк. 27 зв.]. Із конотопської організації повідомляли: «Вкрай необхідний організатор роботи з населенням, з відповідним стажем, українець» [13, ф. 1, оп. 20, спр. 75, арк. 41]. Типовим був випадок коли голова комітету бідноти заявив повітовому керівництву, що «населення побачивши владу однієї партії у себе на спині» не підтримує комуністів і тому варто бути «поміркованими». Повітове керівництво здивувалося: «Что значит поміркованими»? Отримало у відповідь: «Потрібно вчити мову та психологію того народу, над яким ви плануєте панувати». Але відповідь більшовиків повіту була парадоксальною: «Краще вчить не нас, а селян...» [13, ф. 1, оп. 20, спр. 21, арк. 48]. Непрофесіоналізм і неосвіченість нових робітників іноді призводили до курйозних ситуацій. Так, голова Остерського виконкому сумнівався, чи тотожні поняття «більшовик» і «комуніст». У розгорнутій доповіді на партійній конференції член губернського революційного комітету Риндич, характеризуючи ситуацію, що склалася у органах влади, наголошував: «Зупинюсь на зловживаннях та інцидентах... окрім загальних умов цієї роботи, як-от: взаємної недовіри, відсутності партійної дисципліни, повної безконтрольності, прагнення до захоплення абсолютної влади... потрібно звернути увагу на те, що майже всі робітники, що присилаються з центру, не відповідають своєму призначенню та в кращому разі є бездіяльними, в гіршому – авантюристами та паразитами, що шукають у роботі засобів до покращання умов матеріального існування» [13, ф. 1, оп. 20, спр. 16, арк. 29 зв.]. Його виступ підтримав член ніжинського паркому Зільберман, який так охарактеризував ситуацію, що склалася у керівних органах м. Ніжина: «Безперервні усобиці, два ворогуючі табори, безвідповідальність, вороже ставлення до нових людей, паразитування» [13, ф. 1, оп. 20, спр. 21, арк. 64]. Нечуваних розмірів досягло в цей час пияцтво та самогеноваріння. В одному із звітів спеціальної губкомісії зазначається, що «Сосницька організація комуністів не на висоті свого положення. Розвинуто пияцтво... Більшість товаришів з Сосницької організації бувають п'яними не лише у вільний час, але і під час занять» [13, ф. 1, оп. 20, спр. 21, арк. 64 зв.]. Усі заходи міліції та центрального керівництва припинити пияцтво та ліквідувати самогеноваріння позитивних результатів не принесли.

На селі опорою радянської влади повинні були

стати комітети бідноти. Намагаючись утілити у життя свої соціальні гасла та створити «справжню, революційну владу», більшовики надавали перевагу бідняцькому елементу села. Але з часом з ряду причин бідняки були практично витіснені з владних установ. У своєму листі від 7 червня 1919 року Ю. Коцюбинський писав: «Біднота навідріз відмовляється йти до комбідів (маленька зарплата до 500 крб.). Комітети раніше були повністю з бідноти, тепер майже повністю з середняків. Відмовляються працювати та починають обирати тих, кого «общеская работа не разорит» [13, ф. 1, оп. 20, спр. 72, арк. 70]. З Сосницького повіту повідомляли: «У комбідах сидять куркулі та контрреволюціонери, часто до їх складу потрапляли люди безграмотні, що були не в курсі справи...» Тому місцеві більшовики були змушені погодитися з тим, що «положення радянської влади на селі вкрай нестабільне: не можна точно з'ясувати, підтримує населення її чи ні. Селяни ставляться до неї скептично, з малою довірою... якщо у містах організація нового апарату влади досі не налагоджена, робота йде з важкими ускладненнями, то на селі немає нікого, хто міг би організувати нову владу». І потім занепокоєно додавали, що «село може за таких умов піти за будь ким, хто дасть йому відразу горілки, цукру, ситцю, цвяхів, серпів, керосину – будь-то Григор'єв, Денікін або Колчак» [13, ф. 1, оп. 20, спр. 16, арк. 34]. Ситуацію погіршували дуже часті непорозуміння між сільською та міською владою, комбідами та центральними партійними осередками. Дійшло до того, що в одному із повітів міський виконком назвав сільський «куркульським», а той, у свою чергу, повітовий – «жидівським» [13, ф. 1, оп. 20, спр. 21, арк. 64 зв.].

Скрутна ситуація, в якій опинилася нова влада, змусила більшовицький уряд вдаватися до силових методів її розв'язання. Для боротьби з селянськими повстаннями, проявами отаманщини та бандитизму місцеве керівництво вдалося до вже випробуваної практики «червоного терору». На початку червня в Чернігові за постановою губвиконкому було організовано Надзвичайний військово-революційний трибунал. Трибунал за кілька днів розстріляв 75 чоловік, з яких більшість не мали ніякого відношення до контрреволюційних виступів. У більшості випадків слідство не велося. Під час допитів арештованих били шомполами, нагайками, кулаками та ногами, причому били власноручно члени губкому та Надзвичайного трибуналу. Це призвело до того, що навіть частина членів революційного трибуналу виступили проти безсистемних розстрілів і направили до Києва листа з критикою місцевої влади.

У середині серпня, напередодні денікінської окупації губернії, вийшов циркуляр Чернігівського губкому КП(б)У до всіх повітових, волосних та сільських комітетів про посилення партійної роботи. У цьому документі більшовики спробували проаналізувати причини слабкості своєї влади на Чернігівщині: «Нам потрібно рахуватися з неорганізованістю

тилу, розхлябаністю окремих членів партії, цілих організацій та відсутності живого зв'язку губернського центру з периферією... Серйозною небезпекою є для нас виступи контрреволюційних банд». Губком рекомендував усім партійним організаціям губернії «тримати найтісніший зв'язок як з робітничою масою, так і селянською, всіляко залучаючи її до широкої роботи та життя міста, регулярно посилати агітаторів та інструкторів, запровадити практику недільних об'їздів повітів, влаштування хат-читалень. Посилити організаційну та агітаційну роботу в містах та селах... Посилити політичну та партійну роботу серед Червоної Армії, особливо запасних та кавалерійських частин,...». Але ці заходи виявилися запізними. У більшовицького керівництва губернії просто не залишилося часу для втілення їх у життя.

Підсумовуючи, варто відмітити, що більшовики не змогли закріпитися на Чернігівщині, оскільки не отримали широкої підтримки з боку міського та сільського населення губернії. Ряд суттєвих прорахунків не дозволив налагодити ефективне функціонування управлінського апарату та вирішити гострі соціальні питання. Але, як показали подальші події, більшовики змогли зробити для себе правильні висновки. Відновивши на початку грудня 1919 року радянську владу у губернії, місцеві більшовики розпочали пошук компромісів для вирішення основних питань.

Посилання

1. Бабій Б.М. Місцеві органи державної влади Української РСР в 1917-1920 рр. / Б.М. Бабій. – К., 1958. – 267 с.
2. Білан Ю.Я. Героїчна боротьба трудящих України проти внутрішньої контрреволюції та іноземних інтервентів у 1918-1920 роках. – К., 1957. – 47 с.
3. Березовчук Н.Д., Бондаренко Г.В. Пролетарская опора в деревне: к истории комитетов бедноты на Украине / Н.Д. Березовчук, Г.В. Бондаренко. – К., 1986. – 115 с.
4. В борьбе за власть советов на Украине. Из истории борьбы большевистских организаций за завоевание и укрепление Советской власти на Украине. – К., 1977. – 347 с.
5. Ганжа І.Х. Перші колективні господарства на Україні 1917-1920 рр. / І.Х. Ганжа. – К., 1960. – 151 с.
6. Грищенко А. Політичні сили у боротьбі за владу в Україні: рік 1919-й. / А. Грищенко. – К., 1996. – 82 с.
7. Костенко І.П., Симоненко В.И. Черниговщина в годы гражданской войны. 1919-1920 / И.П. Костенко, В.И. Симоненко. – К., 1976. – 220 с.
8. Малик Я.Й., Береза О.І. Запровадження радянського режиму в українському селі (1917-1920). / Я.Й. Малик, О.І. Береза. – Львів, 2001. – 391 с.
9. Політична історія України. XX століття: У 6 т. – Т. 2: Революція на Україні: політико-державні моделі та реалії (1917-1920) / В.Ф. Солдатенков, В.Ф. Верстюк. – К.: Генеза, 2003. – 488 с.
10. Супруненко М. Україна в період іноземної воєнної інтервенції і громадянської війни 1918-1920 / М. Супруненко. – К., 1951. – 343 с.
11. Українська РСР в період громадянської війни: В 3 т. – Т. 2: Розгром буржуазно-куркульської директорії. Вигнання інтервентів Антанти. Визволення України від денікінців (листопад 1918 – грудень 1919). – К., 1968. – 423 с.
12. Центральний державний архів вищих органів влади України (ЦДАВО України).
13. Центральний державний архів громадських об'єднань

України (ЦДАГО України).

14. Черниговщина в годы гражданской войны. 1919-1920: Сб. документов и материалов / Сост.: В.И. Кудряшова, П.Я. Кудряшов, Г.П. Петров, Ф.П. Спиридонов та ін. – К., 1975. – 456 с.

Лейберов А.О. Особенности становления большевистского режима на Черниговщине в 1919 году: политический аспект

В статье исследуется проблема становления и функционирования советской власти на Черниговщине в 1919 году. Автор раскрывает и анализирует главные политические причины слабости власти большевиков.

Ключевые слова: Черниговская губерния, советская власть, большевики.

Leiberov O.O. The peculiarities of the bolshevik regime in Chernihiv in 1919: the political dimension

The problem of formation and functioning of the Soviet government in Chernihiv in 1919 is investigated in the article. The author reveals and analyses major political reasons of weakness of the bolsheviks power.

Key words: Chernihiv province, the Soviet power, the bolsheviks.

11.03.2013 p.

УДК 37(09)(477.51-25)«1919/1921»

О.Ю. Пригорницка

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ ЧЕРНІГОВА (1919-1921)

Стаття висвітлює зміни, що відбулися в організації вищої школи Чернігова в 1919-1921 рр. на тлі модернізації системи освіти в УСРР. На основі широкої джерельної бази проаналізовано умови підготовки науково-педагогічної інтелігенції міста.

Ключові слова: освіта, педагогічна освіта, вища школа, інститут народної освіти, УСРР, Чернігів, XX століття.

Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т.Г. Шевченка протягом багаторічного існування зробив значний внесок у підготовку педагогічних працівників не лише Чернігівщини, а й України в цілому.

Він неодноразово ставав об'єктом уваги істориків [11] та місцевих дослідників-краєзнавців [13; 15; 17]. Але дана проблема не знайшла комплексного висвітлення. Особливо це стосується періоду історії початку 20-х рр. XX ст., коли модернізувалася освітня система УСРР.

У статті робиться спроба проаналізувати зміни, що відбулися в організації вищої школи Чернігова в 1919-1921 рр. на тлі оновлення системи освіти в УСРР, та соціокультурні умови підготовки науково-педагогічної інтелігенції міста. До того ж реформування вищої школи, яке відбувається в сучасній Україні, для досягнення рівня світових стандартів, потребує врахування досвіду попередніх поколінь.

Першочерговим завданням більшовицької влади